

A watercolor illustration of a child with red hair sitting on a swing. The child is wearing a brown dress and red shoes. The swing is suspended by two grey ropes. In the sky, there are three birds: one red and two purple. The background is a light green color. On the right side, there is a vertical strip of brown and red watercolor wash, with several green birds perched on a white branch.

LAPSI

ja vanhempien alkoholinkäyttö
- *Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille*

Sisälllys

Johdanto	3
1. Suomalainen alkoholikulttuuri kasvun ympäristönä	5
2. Vanhemman alkoholinkäyttö lapsen kokemana	6
3. Vanhemman alkoholinkäytöstä kärsivän lapsen tunnistaminen	8
4. Lapsen selviytymiskeinot ja selviytymisen tukeminen	10
5. Miten käsitellä lapsen kanssa vanhemman alkoholinkäyttöä	12
6. Suhtautuminen vanhempiin ja yhteistyö heidän kanssaan	14
7. Henkilökunnan toimintakäytännöt lapsen auttamisessa	17
8. Lopuksi	20
9. Kirjallisuutta	22

TEKSTI
Maritta Itäpuisto (YTT) ja Annikka Taitto (VTM, lastentarhanopettaja)

KUVITUS
Merja Jaskara

TOIMITTANEET
Mira Roine & Minna Magnusson, A-klinikkasäätiö

TAITTO
Damien & Darling

PAINOPIAIKKA
Multiprint Oy Helsinki

Lasten seurassa –ohjelma 2010

Johdanto

A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminta toteutti vuoden 2010 alussa kyselyn, jossa selvitettiin lasten parissa työskentelevien ammattilaisten havaintoja lapsista, jotka kokevat haittoja vanhempien päihteidenkäyttöön liittyen. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli kohdannut viimeisen vuoden aikana työssään näitä lapsia. Noin puolet viimeisen vuoden aikana tällaisen lapsen kohdanneista ammattilaista huolestui tilanteesta lapsen käytöksen tai olemuksen perusteella. Lapsen itsensä kertomana asia nousi esiin joka kolmannelle vastajista. Alle viidesosa kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että heillä on riittävästi tietoa lasten auttamisesta. Suurin osa ammattilaisista kokee tarvitsevansa lisää tietoa tästä aihepiiristä.

Kyselyssä selvitettiin, millaista tukea ammattilaiset tarvitsevat työssään. Yleisimmin vastaajat toivoivat koulutusta, muun muassa siitä, miten päihdeongelmat pitäisi ottaa puheeksi vanhempien kanssa. Koulutusta haluttaisiin myös tukea tarvitsevien lasten tunnistamisesta ja heidän auttamisestaan. Lisäksi kaivattiin asiantuntijoiden neuvoja ja tukea etenkin konsultatioapuna. Edelleen toivottiin materiaalia, joka tarjoaisi tietoa vanhempien päihteidenkäytön vaikutuksista lapseen.

Aiempien selvitysten mukaan lähes joka neljännen suomalaisen lapsuudenkodissa oli käytetty lapsen näkökulmasta liikaa päihteitä. Jokaisessa koululuokassa ja päiväkotiryhmässä on todennäköisesti useita lapsia, joiden kotona käytetään alkoholia häiritsevästi. Vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö koskettaa merkittävää osaa lapsista.

Kaikkein suojattomimpia ovat pienimmät lapset, joiden on vaikea ilmaista omia kokemuksiaan, ja jotka toisaalta ovat täysin vanhempiensa hoivan varassa. Varhaiskasvatus on avainasemassa siten, että siellä työntekijöillä on erinomainen mahdollisuus tuoda esiin huolensa ja puuttua asioihin jo varhaisessa vaiheessa. Koska lähes kaikki lapset ovat jossain vaiheessa päivähoidossa tai esikoulussa, niissä on paras - ja usein myös ainoa - mahdollisuus lasta häiritsevän alkoholinkäytön tunnistamiseen, asioihin puuttumiseen sekä lapsen että vanhempien tukemiseen riittävän ajoissa.

Tämä opas vastaa osaltaan ammattilaisten toiveisiin lisätiedon saamisesta. Opas on suunnattu ensisijaisesti päiväkotien, perhepäivähoidon, ryhmäperhepäivähoidon ja esiopetuksen työntekijöille, mutta siitä voivat hyötyä myös muut alle kouluikäisten lasten parissa työskentelevät. Vanhempien alkoholinkäyttöä tarkastellaan ennen kaikkea lasten näkökulmasta. Opas tarjoaa tietoa vanhempien juomisesta kärsivän lapsen tunnistamisesta ja esittelee keinoja, joiden avulla aikuisten alkoholinkäyttöä voi käsitellä lasten kanssa niin kahden kesken kuin ryhmässä. Lisäksi opas rohkaisee puuttumaan asioihin vanhempien kanssa keskustelemalla ja yhteistyötä tekemällä. Lopussa käydään läpi työyhteisön toimintakäytäntöjä sekä esitellään kirjallisuutta ja materiaaleja, jotka voivat olla hyödyksi aiheen käsittelyssä.

Koko raportti "Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivien lasten auttamisesta" on luettavissa: www.lasinenlapsuus.fi

Suurin osa lasten parissa työskentelevistä ammattilaisista on kohdannut työssään lapsia, joiden vanhempien arvelee käyttävän liiallisesti päihteitä. Epäily asiasta herää yleisimmin lapsen käytöksen tai olemuksen perusteella. Myös merkittävä osa ammattilaisista saa tiedon ongelmasta lapselta itseltään. Varhaiskasvatuksen työntekijöillä on erinomainen mahdollisuus puuttua asioihin varhain.

1. Suomalainen alkoholikulttuuri kasvan ympäristönä

Lapset kasvatetaan maan vallitsevien tapojen ja kulttuurin mukaisesti. Myös alkoholinkäyttötavat ovat kulttuurisia malleja, joita lapset alkavat huomata ja oppia heti, kun he pystyvät tekemään havaintoja ympäröivästä maailmasta. Lapset tekevät havaintoja omien vanhempiensa ja lähipiirin aikuisten käytöksestä ja suhtautumisesta alkoholiin, mutta myös muu ympärillä nähty, kuten median viestit ja mainokset, vaikuttavat lapsen käsitykseen siitä, mikä on normaalia ja toivottua alkoholinkäyttöä.

Suomalaisten asenteet alkoholia kohtaan ovat muuttuneet merkittävästi viime vuosikymmeninä. Kansainvälisesti tarkastellen kulttuurimme on nykyään alkoholin suhteen varsin vapaamielinen. Asenteiden ohella ovat muuttuneet myös suomalaisten juomatavat. Erilaisten päihteiden ja etenkin alkoholinkäyttö on osa nykypäivän suomalaista elämäntapaa, ja sille on kulttuurissamme lukuisia sallittuja tilanteita ja paikkoja. Jopa suhtautuminen alkoholin tuottamiin ongelmiin on hyväksyttävä ja ongelmiin puuttumisen kynnys on korkea.

Juomatavoissamme perinteinen viikonloppuihin painottunut ja humalahakuinen tapa on säilynyt, ja sen päälle olemme omaksuneet "eurooppalaiseksi" kutsutun tavan juoda alkoholia pitkin viikkoa erilaisissa tilanteissa. Alkoholinkäyttäjien ryhmä on muuttanut niin ikään muotoaan, kun naisten alkoholinkäyttö on kasvanut voimakkaasti. Neljä vuosikymmentä sitten valtaosa naisista oli raittiita, mutta nyt raittiiden naisten osuus on yhtä pieni kuin miestenkin, vain noin kymmenesosa koko väestöstä. Juomatavoiltaan naiset ovat miehityneet sekä alkaneet juoda rajummin ja yhä useammin humalahakuisesti. Vastaavasti miesten alkoholinkäyttö on lisääntynyt voimakkaasti. Suomessa joka kolmas pienen lapsen isä käyttää alkoholia suurkulutukseksi määriteltävän rajan yli. Alkoholinkäyttö onkin tullut enenevässä määrin kodin seinien sisälle, ja puoliset käyttävät aiempaa useammin alkoholia yhdessä.

Lapsi omaksuu ympäröivästä maailmasta käsityksiä siitä, mikä on normaalia alkoholinkäyttöä. Suomalaisten asenteet ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä vapaamielisemmiksi alkoholinkäyttöä kohtaan. Viikonloppuihin painottunut humalahakuinen juomatapa on saanut rinnalleen pitkin viikkoa tapahtuvaa juomista. Alkoholinkäyttö on tullut enenevästi puolisoiden väliseksi ja kodin seinien sisäpuolelle.

2. Vanhemman alkoholinkäyttö lapsen kokemana

Pienet lapset ovat usein kriittisiä aikuisten alkoholinkäyttöä kohtaan, sillä lapsen maailmassa sille ei löydy mitään järkevää selitystä: onhan alkoholi pahan hajuista ja makuista ja saa juojat käyttäytymään usein typerästi tai pelottavasti. Lapsi kuitenkin yleensä hyväksyy vanhemman alkoholinkäytön, ellei siitä seuraa lapsen kannalta epämiellyttäviä tai pelottavia tilanteita.

Ongelmaksi alkoholinkäyttö määritellään yleensä erilaisten määrällisten mittareiden (kuten "viikkoannokset") avulla tai silloin, kun käyttäjä itse kokee esimerkiksi terveyshaittoja. Kuitenkin alkoholinkäytön suurimmat haitat koituvat usein muille kuin käyttäjälle itselleen. Tästä syystä on tärkeää määritellä alkoholinkäytön ongelmallisuutta myös muiden kuin itse käyttäjän näkökulmasta.

Lasten näkökulmasta alkoholinkäyttö voi olla häiritsevää silloinkin, kun se vanhemman tai muiden aikuisten mielestä on normaalia. Lapsen kannalta merkitystä ei välttämättä ole juomisen määrällä vaan sillä, miten alkoholinkäyttö vaikuttaa vanhemman käytökseen ja perheen elämään.

Lievimmillään vanhempien juomisesta lapselle aiheutuva haitta on huolta tai mielihapaa. Pahimmillaan alkoholinkäyttöön liittyy väkivaltaa sekä lapsen fyysistä ja psyykkistä laiminlyöntiä.

Näin määrittellen vanhemman alkoholinkäyttö on lapsen kannalta haitallista kun:

- vanhemmat näyttävät lapsille

- toistuvasti humalassa
- lapsi kokee alkoholia käyttäneen vanhemman käytöksen ahdistavaksi, pelottavaksi tai vieraaksi
- lapsen tarpeista ei huolehdi ja hänen hoitonsa tai turvallisuutensa vaarantuu alkoholinkäytön tai sen hankkimisen vuoksi

Häiritsevää alkoholinkäyttöä johtaa niin kutsuttujen perheprosessien, eli perheen yhdessäolon, keskinäisen viestinnän ja vanhemmuuden, häiriintymiseen. Lapsen tarpeet saattavat jäädä humalassa tai krapulassa olevilta vanhemmilta kuulematta. Yhteenkuuluvuus kärsii, kun vanhemman ajan ja ajatukset vie alkoholi, eikä hän osallistu muun perheen toimintaan eikä ole siitä kiinnostunut.

Vanhemman alkoholinkäytöstä kärsivän lapsen elämään kuuluvat erilaiset pettymykset: vanhempi lupaa raitistumista ja perheen yhteistä aikaa ja unohtaa pian lupauksensa. Lupausten pettämisen lisäksi vanhempi saattaa painostaa lasta valehteluun alkoholinkäytön salaamiseksi. Vaikka lapsi joutuu toistuvasti pettymään, hän haluaa uskoa vanhemman hyvyyteen ja tämän muutokseen. Ristiriita vihan ja rakkauden tunteiden välillä voi olla musertava.

Äidin juomisen nähdään yleensä vaikuttavan lapsen kielteisemmin kuin isän juomisen. Jos perheen isä on alkoholi-ongelmainen, pystyy äiti yleensä huolehtimaan lapsista ja perheen toimivuudesta. Äidin merkitys pienen lapsen perusturvallisuuden syntymiseen ja hoivaan on suuri. Äidin humalainen

käyttö ja lapsen hoidon laiminlyönti saattavat tehdä syvän haavan lapsen luottamukseen.

Alkoholinkäyttöön liittyvä väkivalta ja muu perheen elämää häiritsevää käytös aiheuttavat lapsessa pelkoa, vihaa ja häpeää. Pelkoa lapsi kokee vanhempaa kohtaan, koska tämä käyttäytyy humalassa eri tavoin kuin selvin päin. Osa lapsista saattaa pelätä humalaista myös silloin, kun tämä on hyväntuulinen.

Lapsi haluaa ihailta vanhempansa, mutta hänelle saatetaan kertoa, että vanhempaa pitääkin hävetä. Jo omassa perheessä saatetaan puhua siitä, kuinka häpeällistä alkoholinkäyttö on, ja ettei siitä siksi pidä kertoa kenellekään. Yleensä erilainen lapsi joutuu kiusaamisen ja pilkan kohteeksi, ja näin käy myös helposti silloin, jos vanhemman häiritsevästä alkoholinkäytöstä tiedetään. Ympäristö "opettaa" näin lapsen häpeämään vanhempiaan ja itseään.

Lapsen näkökulmasta alkoholinkäyttö voi olla häiritsevää silloinkin, kun se aikuisten mielestä on normaalia. Lapsen kannalta merkitystä on sillä, miten alkoholinkäyttö vaikuttaa vanhemman käytökseen ja perheen elämään. Lievimmillään vanhempien juomisesta lapselle aiheutuva haitta on huolta tai mielihapaa. Pahimmillaan alkoholinkäyttöön liittyy väkivaltaa sekä lapsen fyysistä ja psyykkistä laiminlyöntiä.

3. Vanhemman alkoholikäytöstä kärsivän lapsen tunnistaminen

Vanhemman häiritsevän alkoholinkäytön vuoksi tukea tarvitsevan lapsen kuuleminen ja hänen viestinsä ymmärtäminen voi olla vaikeaa useista eri syistä. Lapsi itse saattaa monin tavoin joko tietoisesti tai tietämättään estää asian ymmärtämistä. Lapsen sanavarasto on vielä suppea ja kielenkäyttö haparoivaa. Alkoholista ja sen seurauksista ei ehkä puhuta lapsen kuullen suoraan, vaan kierrellään esimerkiksi sanoen humalaisen olevan sairas. Lapsi on saattanut kotona oppia vaikeutensa käytännön, jos perheessä ei puhuta alkoholinkäytöstä ja sen aiheuttamista ongelmista.

Vanhemmat ovat yleensä innokkaimmat alkoholi-ongelman salaajat. He saattavat hävetä tilannetta eivätkä tiedä, kenen puoleen kääntyä ongelmineen. Alkoholinkäyttäjälle salaaminen on ensiarvoisen tärkeää silloin, kun hän haluaa jatkaa käyttöä. Lasta saatetaan pelotella ulkopuolisille kertomisesta: "tuhma sosiaalitati vie sinut lastenkotiin". Tämä opettaa lapselle vaikeutensa lisäksi yleistä epäluuloa perheen ulkopuolisia ihmisiä kohtaan.

Perheen lähipiiriin ihmisten ja sukulaisten toiminta saattaa myös johtaa siihen, että lasta ei kuulla. Aikuisen on helpompi uskoa toisen aikuisen kertomusta kuin lasta, ja lapsen kertomus aikuisten kosteista juhlista saatetaan pistää mielikuvituksen ja liioittelun tiliin. Lapsen tunteita ja kertomusta saatetaan vähätellä luullen, ettei lapsi huomaa tai ymmärrä, mitä alkoholin liikkäyttö, humala ja krapula tarkoittavat. Perheellä ei ehkä ole kontakteja muihin kuin toisiin alkoholia käyttäviin aikuisiin, eikä ympäristössä näin ole ketään, joka todella kuulisi lasta.

Alkoholia häiritsevästi käyttävän henkilön perheenjäsenet kokevat samanlaista stressiä kuin muissa vastaavissa ongelmatilanteissa elävät, esimerkiksi mielenterveysongelmisten tai väkivaltaisesti käyttäytyvien läheiset. Siksi vanhempien alkoholinkäytöstä kärsiviä lapsia ei voi tunnistaa erityisistä, vain alkoholinkäyttöä koskevista tunnusmerkeistä. Kuitenkin lapsen käyttäytymisessä tai olemuksessa saattaa olla piirteitä, joiden perusteella voi epäillä jotakin olevan vialla lapsen kotielämässä. Asian taustaa kannattaa selvittää tarkemmin jos:

- lapsen ulkonäkö on hoitamaton ja epäsiisti tai lapsi on usein erityisen nälkäinen
- lapsen varusteet ja tavarat ovat rikkiäiset tai ne puuttuvat toistuvasti
- lapsi on jatkuvasti tai tiettyinä jaksoina väsynyt tai masentunut
- lapsi huolehtii liikaa sisaruksistaan tai vanhemmastaan
- lapsen käytös muuttuu tai on epätavallista (riehuminen, ahdistus, keskittymiskyvyttömyys, takertuminen, pelko)
- lapsen leikeissä tai toiminnassa näkyy merkkejä perheen tapahtumista (alkoholin korostaminen, humalaisen käyttäytyminen, riitely ja väkivalta)
- lapsi takertuu ryhmän aikuisen tai joskus kehen tahansa vieraaseenkin ihmiseen
- lapsi kertoo asiasta itse joko suoraan tai kierrellen

Lapsen tuen tarpeen huomaamiselle voi olla monia esteitä, kuten lapsen kotoa oppima tapa vaieta perheen asioista tai epäluuloinen suhtautuminen ulkopuolista apua kohtaan. Toisinaan aikuisen voi olla helpompi uskoa toista aikuista kuin lasta. Lapsen käyttäytymisessä tai olemuksessa voi olla kuitenkin piirteitä, joiden perusteella voi epäillä jotakin olevan vialla.

4. Lapsen selviytymiskeinot ja selviytymisen tukeminen

Lapsi vaistoaa herkästi perheen ilmapiiriin ja yrittää toiminnallaan kääntää tilanteet hyväksi. Hyvin pienten lasten, jopa vauvaikäisten, on havaittu toimivan perheessä tapahtuvissa vaaratilanteissa siten, että he yrittävät suojella vanhempiaan tai sisarusiaan. Toistuva perheessä tapahtuva alkoholin liiallinen käyttö voi johtaa siihen, että lapsi kehittää itselleen toimintamallin, jonka mukaan hän toimii perheen vaikeissa tilanteissa. Lapsella voi olla useita tapoja toimia riippuen perheen tilanteesta ja perherakenteesta.

Perheen vanhin lapsi voi huolehtia sisarusistaan tai vanhemmistaan siinä määrin, ettei hänelle jää aikaa leikkimiseen ja omiin kavereihin. Lapsi voi olla liian vastuuntuntoinen ja ylikiltti. Tällainen lapsi voi suostua herkästi toisten lasten pyyntöihin eikä osaa pitää puoliaan. Lapsi voi olla toisaalta myös toisia määrällisiä ja kontrolloiva. Yksi selviytymisen keino on hakea huomiota toimimalla vastoin yleisiä sääntöjä: riehumaalla, sanomalla vastaan tai kiusaamalla toisia. Lapsi voi vetää muita ryhmän lapsia mukaan kaikkeen ikävään. Hän voi olla levoton ja keskittymiskyvytön. Lapsi voi myös vetäytyä jatkuvasti omiin oloihinsa, eristäytyä muusta ryhmästä, olla yksinäinen ja masentunut. Kun lapsi vaistoaa hankalan tilanteen, hän voi käyttää yhtenä selviytymiskeinona huomion kiinnittämistä itseensä muita hauskuuttamalla. Tämä lapsi on yleensä ryhmässä suosittu, mutta voi vaatia paljon henkilökunnan huomiota.

Lasta voi tukea huomioiden hänen mahdollisesti omaksumansa selviytymiskeinon:

- Lapsi, joka on tottunut selviytymään ottamalla liian suurta vastuuta toisista, tarvitsee tilaisuutta rentoutumiseen, leikkiin ja mahdollisuutta sanoa "ei" - "en jaks". Aikuisen tulee varmistaa lapselle, että hän ottaa vastuun lapsesta, ja että lapsi voi keskittyä omiin leikkeihinsä.
- Lapsi, joka on selviytynyt kantamalla syyllisyyttä toisten tekemisistä, tarvitsee oikeudenmukaista kohtelua, rehellisyyden ja vastuuseen kannustamista sekä rohkaisua pitkäjänteisyyteen.
- Syrjäänvetäytyvä lapsi tarvitsee rohkaisua ryhmään liittymiseen, itseilmaisuuksiin ja ystävyyden kokemiseen.
- Lasta, joka on tottunut selviytymään vaikeista tilanteista saamalla huomiota hauskoilla puheilla ja tempuilla, rohkaitaan vakavuuteen ja arjen realismiin. Aina ei voi olla hauskaa, vaan ikävätkin tapahtumat kuuluvat elämään. Lapsi tarvitsee vastuuta ja todellisia tunteita.
- Lähes kaikki vanhempien haitallisesta alkoholinkäytöstä kärsivät lapset tarvitsevat rohkaisua tunteiden ilmaisuun sekä itsetunnon ja luottamuksen vahvistusta.

Lapsen käyttäytymisessä ei ole aina havaittavissa erityisiä piirteitä, koska perheessä saattaa olla alkoholin häiritsevää käytöstä huolimatta myös suojaavia tekijöitä, joiden ansiosta lapsi voi viettää tavallista lapsen

elämää. Siksi on erityisen tärkeää, ettei varhaiskasvatuksen henkilökunta luokittele lasta tietyn mallin mukaan "päihdeperheen lapseksi". Kuva mahdollisesta tuen tarpeesta tulee muodostaa tutustumalla lapsen elämään, persoonaan ja kotitilanteeseen.

Yksi lasta suojaava tekijä nykyisen tutkimustiedon mukaan on muun muassa se, että lapsella on edes yksi luotettava aikuinen tukena. Useimmiten tuki löytyy oman perheen sisältä, jos toinen vanhempi pystyy säilyttämään perheen tasapainon ja huomaamaan lapsen tarpeet. Sisarusukset ovat monelle lapselle tärkeimmät tuen antajat. Jos taas perheen molemmat vanhemmat ovat alkoholin ongelmakäyttäjiä, tulisi tuki ja apu löytyä perheen ulkopuolelta. Lapsen harrastus tai kaverit voivat myös olla suojaavia tekijöitä, samoin kuin tieto ja ymmärrys vanhempien tilanteesta.

Myös lapsessa itsessään on voimavaroja, joita tukemalla lapsen selviytyminen helpottuu. Osa lapsista on keskimääräistä pärjäävämpiä, ja he selviytyvät vaikeistakin olosuhteista. Lapsella on myös käytössään selviytymiskeinoja, joiden tehokasta ja turvallista käyttöä on hyvä kannustaa - tärkeimpinä vaarallisista tilanteista vetäytyminen ja itsesuojelu. Olennaisinta on, että lapsi voi suojella itseään sekä fyysisesti että henkisesti. Lasta tulee kannustaa tähän, sillä monet vanhempien alkoholinkäytöstä kärsivät lapset pyrkivät oman hyvinvointinsa uhalla auttamaan muita perheenjäseniä. Kun he eivät onnistu auttamaan ja suojelemaan esimerkiksi sisarusiaan, saattavat he kokea tästä syyllisyyttä.

Käsitys mahdollisesta tuen tarpeesta tulee muodostaa tutustumalla lapsen elämään, persoonaan ja kotitilanteeseen. Lasta suojaavia tekijöitä ovat muun muassa seuraavat asiat:

- Lapsella on tukena vähintään yksi luotettava aikuinen.
- Lapsen omat voimavarat, sisarusukset, kaverit ja harrastukset tukevat usein selviytymistä vaikeista tilanteista.
- Lapselle opetetaan selviytymismallina itsensä suojaamista alkoholinkäytön haitoilta.

5. Miten käsitellä lapsen kanssa vanhemman alkoholinkäyttöä

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen on tuettava lasta, joka kokee vanhempiensa alkoholinkäytön häiritsevänsä. Lapselle tulee taata mahdollisuus kertoa huolistaan ja varmistaa, ettei asioista puhuta toisille ilman lapsen lupaa. Lapselle kerrotaan, että on oikein tulla puhumaan huolista aikuiselle, ja että Suomessa laki kieltää tiettyjä asioita, kuten väkivallan ja lapsen yksin jättämisen.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tärkeimpänä tehtävänä on luoda lämmin, välittävä ja luottamuksellinen suhde lapseen. Lasta tulee rohkaista puhumaan asiasta, joka saattaa olla hänelle jokapäiväistä, mutta josta häntä on kielletty puhumasta muille. Lasta autetaan vanhemman alkoholinkäytön aiheuttamien tunteiden nimeämisessä ja purkamisessa liittyen esimerkiksi humaltuneen vanhemman muuttuneeseen käytökseen, humalasta aiheutuneisiin tilanteisiin, väkivaltaan tai yksin jättämiseen. Lisäksi on tärkeää vahvistaa lapselle, että kaikki tunteet ovat sallittuja. Lapsen kanssa keskustellaan myös siitä, mitä voi tehdä, jos ja kun seuraavan kerran vanhempi juo liikaa. Vanhempia ei saa arvostella lapsen kuullen, sillä lapsi kokee tämän loukkaavana.

Kun lapsi kertoo huolistaan, häntä ei saa keskeyttää. Jos kuuntelija ei pysty ottamaan vastaan lapsen kertomusta, pyydetään toinen ryhmän aikuinen tilalle. Pääasia on, että lapsi ymmärtää, että hänellä on lupa puhua itselleen vaikeasta asiasta. Lasta rohkaistaan sanomalla: "Voit tulla aina kertomaan minulle, kun sinulla on huolia."

Lapsiryhmässä alkoholiasioita voi käsitellä

etenkin sellaisten juhlapyhien yhteydessä, joihin liittyy yleisesti alkoholinkäyttöä, kuten esimerkiksi vappu tai uusi vuosi. Alkoholinkäytön seurauksista kannattaa keskustella myös silloin, jos jotain erityistä on tapahtunut (esimerkiksi nuori sammunut lumihankeen, rattijuoppo ajanut metsään). Lapset ymmärtävät, että alkoholissa ja sen käytön seurauksissa on jotain, mistä aikuiset vaikenevat. Tämä aiheuttaa ristiriitaa ja samalla siirtää vaihtua ja ehkä myös ihannoivaa asennetta alkoholiin.

Ryhmätilanteissa voi myös käsitellä alkoholiin liittyviä asioita yleisellä tasolla muun muassa seuraavista asioista keskustelemalla:

- miten alkoholi vaikuttaa ihmiseen (muutos käyttäytymisessä)
- miten alkoholin liikakäyttö vaikuttaa (aggressiivisuus, kaatuilu, sammuminen, unohtelu)
- miltä lapsesta tuntuu, kun joku on humalassa

Joko yksittäisen lapsen tai ryhmän kanssa aihetta käsiteltäessä apuna voi käyttää muun muassa käsinukkeja, piirtämistä, satuja, kuvakirjoja, tunneharjoituksia tai luovaa toimintaa. Esimerkiksi juomista käsittelevän nukketeatterin jälkeen on tärkeää purkaa tapahtumat ja tunnelmat lapsiryhmän kanssa. Jos lapsi puhuu ryhmässä hyvin henkilökohtaisista asioista, hänet ohjataan keskustelemaan mieluummin kahden kesken aikuisen kanssa.

Lisäksi ryhmässä voidaan käsitellä arkielämän turvallisia ihmisiä, joiden puoleen

lapsi voi kääntyä missä tahansa vaikeassa tilanteessa. Yhdessä lasten kanssa etsitään tärkeitä puhelinnumeroita. Tästä hyötyvät etenkin ne lapset, joilta puuttuu turvaverkosto. Myös lasten keskinäistä turvaverkosta kannattaa lujittaa. Lapsiryhmässä korostetaan sitä, ettei kenenkään vieraan mukaan saa lähteä, ja että mitään ei saa ottaa vieraalta ihmiseltä. Lapsille kerrotaan, että itseään saa puolustaa vaikeissa tilanteissa. Itsensä puolustamista ja ryhmäpaineen vastustamista voi harjoitella yhdessä.

Kun lasten kanssa keskustellaan päihdeasioista, pitää aina ottaa huomioon lasten

ikä ja kehitystaso, ja päättää sen perusteella, mitä heille kerrotaan ja miten. Keskusteluun ei saa liittyä alkoholilla pelottelua tai sen ihannoitua. Tärkeintä on kuitenkin se, mitä lapset itse kertovat. Jos lapsi kokee syyllisyyttä vanhempien juomisen seurauksista, aikuisen tulee vakuuttaa lapselle, että vanhempi itse on vastuussa omasta toiminnastaan.

Pienten lasten kanssa alkoholiasioista keskustelevat mieluiten lapsiryhmän omat aikuiset. Apua voi pyytää työtovereilta ja asiantuntijoilta.

Lasta voi tukea seuraavin tavoin:

- taataan lapselle mahdollisuus kertoa huolistaan
- autetaan lasta tunteiden nimeämisessä ja purkamisessa
- vahvistetaan lapselle, että kaikki tunteet ovat sallittuja
- keskustellaan siitä, mitä voi tehdä, kun vanhempi juo seuraavan kerran liikaa
- korostetaan, etteivät vanhemman alkoholinkäyttö ja sen seuraukset ole lapsen syytä
- käsitellään alkoholiasioita lapsiryhmän kanssa esimerkiksi juhlapyhien yhteydessä
- hyödynnetään luovia menetelmiä aiheen käsittelyssä niin ryhmässä kuin yksittäisen lapsen kanssa

6. Suhtautuminen vanhempiin ja yhteistyö heidän kanssaan

Lapsi joutuu elämään vanhempiensa kanssa, vaikka saisikin tukea vanhemman alkoholikäytöstä aiheutuneisiin kokemuksiin ja tunteisiin. Lapsen mieleen voi syntyä ristiriita, jos hän saa puhua vaikeista asioista hoitopaikassa, mutta kotona kaikki jatkuu ennallaan. Muutos vanhemmuudessa ja lapsen elämäntilanteesta tukee lapsen saamaa apua. Siksi vanhempien tukeminen ja heidän kanssaan työskentely on tärkeää. Tavoitteena on se, että jokaisen lapsen arkeen liittyy edes yksi aikuinen, joka katsoo asioita lapsen näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksen yksiköissä henkilökunta keskustelee vanhempien kanssa yhteisistä toimintatavoista ja ottaa huomioon vanhempien luomat tavoitteet ja toiveet lapsensa kasvatuskysymyksissä (VaSu) jo toiminnan alkaessa. Näissä keskusteluissa määritellään, kuka tuo lapsen hoitoon ja kuka saa hakea lapsen. Vanhempia informoidaan siitä, että lasta ei anneta päihtyneelle.

Varhaiskasvatuksen tärkeänä tehtävänä on aina tukea vanhempia heidän kasvatus-tehtävässään. Vanhemmuuden taidot saatavat olla hukassa, jos perheessä keskitytään alkoholinkäyttöön ja sen seurausten selvittämiseen. Vanhemmat tarvitsevat erityistä tukea muun muassa lapsen tarpeiden huomioimiseen, vanhemman oman toiminnan merkityksen ymmärtämiseen lapsen kasvun suhteen sekä lapsen ja vanhemman tehtäviin ja vanhemman vastuuseen.

Varhaiskasvatuksen työntekijän on ryhdyttävä harkittuihin toimenpiteisiin, kuten asioiden puheeksiottoon, jos vanhempi:

- on humaltunut lasta tuodessa tai hakiessa
- soittaa tai tulee lapsen hoitopaikkaan päihtymystilassa
- soittaa työntekijälle häiritseviä puhe-luita tämän vapaa-aikana
- käyttäytyy häiritsevästi tai uhkaavasti
- tuo lasta hoitoon epäsäännöllisesti tai unohtaa sovittuja asioita ja tapaamisia
- (ei alkoholiongelmainen) vanhempi on lasta tuodessaan tai hakiessaan selvästi ahdistunut tai huolissaan
- vieras henkilö tuo tai hakee lapsen etukäteen ilmoittamatta

Alkoholia häiritsevästi käyttävä vanhempi ei ole todennäköisesti tottunut siihen, että hänen toimintaansa puututaan. Haluttomuus paljastaa alkoholinkäyttöään ja käytön kieltäminen, vähätteleminen ja toisten syyttely ovat myös tapoja ylläpitää juomista. Voi siis olla erittäin vaikea murtaa puhumattomuuden muuria ja aloittaa asiallista keskustelua alkoholinkäytöstä ja sen vaikutuksista lapseen.

On tärkeä pitää mielessä, että lapsi on auttamisen kohde, ja keskittyä vanhempien kanssa keskusteltaessa lapsen hyvinvointiin ja näkökulmaan. Puuttumistilanteessa lähdetään lapsen hädästä, ongelmista ja mahdollisista riskeistä tulevaisuudessa. Keskusteluissa korostetaan lasten hyvinvoinnin takaajana etenkin sen vanhemman merkitystä, joka ei ole alkoholin liikakäyttäjä. Hänelle on hyvä korostaa aktiivista puuttumista alkoholinkäytön aiheuttamiin ongelmiin kotona ja alkoholinkäytön vastustamista. Ei-juovaa vanhempaa tuetaan korostamalla

hänen roolinsa tärkeyttä turvallisena vanhempana, jos toinen vanhempi on alkoholin liikakäytön vuoksi lasten ulottumattomissa.

Kahdenkeskisessä keskustelussa vanhemman kanssa tuodaan esille faktoja, joita henkilökunta on havainnut, sekä korostetaan halua auttaa ja tukea perhettä: "Miten jaksat" – "Haluumme auttaa" – "Haluatko puhua?" Huolen ilmaisu lapsen ja perheen tilanteesta voi jo olla vanhempaa herättävä kokemus. Kaikkia vanhempia pitää kohdella arvostaen ja vanhempien hyviä ominaisuuksia korostaen. Vanhemmat ja lapset vaistoavat herkästi henkilökunnan ja muiden vanhempien piilotetut asenteet.

Varhaiskasvatuksen tehtävä ei ole hoitaa vanhemman alkoholiongelmaa. Vanhemmalle voi tarjota päihdehoitoyksikön osoitetta ja puhelinnumeroa ja rohkaista tätä hakeutumaan hoitoon. Hoitoon pääsy on yleensä nopeaa ja helppoa silloin, kun perheessä on lapsia. Puuttumistilanteessa kannattaa varautua vanhempien vastustukseen, jopa uhkailuun tai valitukseen esimiehille. Siksi esimiehen tietoisuus puuttumisesta ja hänen tukensa ovat ehdottoman tärkeitä.

Varhaiskasvatuksessa korostetaan vanhempien yhteistoimintaa, yhteisöllisyyttä perheiden kesken sekä vanhempien mahdollisuutta saada tukea omaan vanhemmuuteensa muilta ryhmän lasten vanhemmilta ja henkilökunnalta. Tätä tarvitsevat erityisesti perheet, joissa vanhemmat käyttävät liikaa alkoholia. Nämä perheet eivät useinkaan tule yhteisiin tilaisuuksiin. Alkoholia haitallisesti käyttävien vanhempien saamiseksi

mukaan on panostettava erityisen paljon ja suunniteltava tilaisuudet mielenkiintoisiksi ja houkutteleviksi.

Yhteiset tilaisuudet voivat olla oman ryhmän koko perheen iltoja, kuten laulu-, askartelu- tai talkooiltoja. Näissä tilaisuuksissa voi hauskan tekemisen ohella tutustua toisiin ja pohtia samalla myös vanhemmuuden kysymyksiä esimerkiksi Vanhemmuuden roolikartan avulla. Ongelmaiset vanhemmat eivät koe silloin leimautuvansa ja voivat näyttää omaa osaamistaan vaikkapa aidanrakentamisessa tai pullanpaistossa.

Vanhemmat muodostavat ensimmäisessä yhteisessä tilaisuudessa oman ryhmän säännöt, joihin kirjataan esimerkiksi hoitopaikan toimintatavat kiusaamistilanteissa, nukku- maanmenoajat iltaisin tai TV:n katseluajat kotona. Lapsiryhmän myös vapaa-aikaa koskevien sääntöjen muodostaminen tukee erityisesti perheitä, joissa esiintyy lasta häiritsevää alkoholinkäyttöä, sillä säännöt auttavat vanhempia huomioimaan lasta paremmin arkielämässä. Kun asioista on sovittu ryhmässä yhdessä, vanhemmat voivat vedota sääntöihin omassa kasvatus-tehtävässään. Vanhemmat voivat antaa toisilleen myös yhteystietonsa ja siten ylläpitää yhteyttä keskenään vapaa-aikana.

Vanhemmat ovat aina itse kasvatusvastuussa lapsestaan ja samalla asiantuntijoita oman lapsensa asioissa. Tätä tulee alkoholia haitallisesti käyttävien vanhempien kanssa erityisesti korostaa. Kun henkilökunta huomaa suuria puutteita vanhemmuuden taidoissa, sosiaalityöntekijä tai kunnan perhetyöntekijä

voi olla tukemassa perhettä varhaiskasvatuk-
sen lisänä.

Perhe, niin vanhemmat kuin lapset, ohjataan
riittävän ajoissa myös muille ammattiautta-
jille, kuten:

- kasvatus- tai perheneuvola
- kiertävä erityislastentarhanopettaja
- seurakunnan perheneuvonta
- terveyskeskuspsykologi
- mielenterveystoimisto
- päihdetyötä tekevä taho kunnassa

Varhainen puuttuminen ja tuki ovat
ehkäisevää lastensuojelua, jossa eri alojen
työntekijät ja lapsen lähiverkosto tekevät

yhteistä työtä lapsen hyvinvoinnin edis-
tämiseksi. Pyrkimyksenä on käsitellä
asiat lapsen arkiympäristössä ennen kuin
ongelmat kasvavat liian suuriksi ja syntyy
lastensuojelutoimenpiteiden tarve.

Joihinkin kuntiin on perustettu vertaisryh-
miä lapsille, jotka kokevat vanhempiensa
alkoholinkäytön häiritseväksi. Lapset (myös
alle kouluikäiset) voivat käsitellä niissä van-
hempien juomiseen liittyviä kokemuksia ja
tunteita koulutuksen saaneen ammattilaisen
kanssa. Vanhemmille on usein tarjolla omaa
vastaavaa ohjelmaa. Tietoa ryhmistä voi
saada esimerkiksi kunnan sosiaalitoimistos-
ta, seurakunnasta tai päihdetyötä tekevältä
taholta.

Vanhempia informoidaan siitä, että lasta ei anneta päihtyneelle. Lapsi on
auttamisen kohde ja vanhempien kanssa keskusteltaessa keskitytään lapsen
hyvinvointiin ja näkökulmaan. Korostetaan ei-alkoholiongelmaiselle vanhemmalle
hänen merkitystään turvallisena vanhempana. Vanhempien yhteistoimintaa ja
yhteisöllisyyttä kannattaa tukea panostamalla ryhmän yhteisiin tilaisuuksiin.
Perhe ohjataan riittävän ajoissa myös muille ammattiauttajille.

7. Henkilökunnan toimintakäytännöt lapsen auttamisessa

Koska vanhempien alkoholi-ongelmat
ovat varhaiskasvatuksessa arkipäivää, on
hoitopaikan työyhteisön hyvä varautua
alkoholista aiheutuviin tilanteisiin etukäteen.
Sosiaali- ja terveystoimintayksikön julkaisi vuonna
2008 päivähoiton turvallisuussuunnittelun
ohjeistuksen koskien erilaisten vaaratilantei-
den ennakointia ja toimintasuunnitelmien
tekemistä niiden varalle. Ohjeistuksen
mukaan päivähoitossa tulisi varautua siihen,
että vanhempi tai muu lapsen hakija hakee
lapsen päihtyneenä. Lisäksi on syytä pohtia
toimintatapoja esimerkiksi sen varalta, jos
päihtynyt vanhempi käyttäytyy uhkaavasti
tai jos vanhempi tulee päihtyneenä keskellä
päivää hoitopaikkaan. Ennalta tehtyihin
suunnitelmiin on yksittäisen työntekijän
hyvä tukeutua, sillä etukäteen asioihin pa-
neutumalla vältetään joutuminen yllättäviin
ikäviin tilanteisiin.

Hoitopaikan ilmoitustaululle on hyvä kirjoit-
taa julki suhtautuminen päihteidenkäyttöön.
Kaikille osapuolille tulee olla selvää, että
lasta ei luovuteta humalaiselle henkilölle,
vaan tällöin otetaan yhteyttä sosiaaliviran-
omaisiin. Sosiaalipäivystyksen puhelinnu-
mero on oltava helposti saatavilla.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöä koskee vaiti-
olovelvollisuus lasten ja perheiden asioissa.
Lastensuojelulainsäädäntö menee kuitenkin

kin aina vaitiolovelvollisuuden ohi. Las-
tensuojelulain (417/2007) mukaan lapsella
on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön,
tasapainoiseen ja monipuoliseen kehityk-
seen ja erityiseen suojeluun. Jokaisella,
joka kohtaa vanhemman alkoholinkäytöstä
kärsivän lapsen, on vastuu puuttua tilanteeseen.
Tilanteen salliessa varmistetaan ensin
huolen aiheellisuus muilta työntekijöiltä ja
keskustellaan vanhempien kanssa. Mikäli
huoli lisääntyy, tulee konsultoida lasten-
suojelun ammattilaista (katso huolipolku
luvun lopussa).

Jos lapsen kertoman tai muiden merk-
kien perusteella on aihetta epäillä hänen
kasvunsa tai kehityksensä olevan vaaran-
tunut, on työntekijän velvollisuus tehdä
lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitus
tehdään kunnan sosiaalitoimelle (sosiaalivi-
rasto/lastensuojelu) kirjallisesti tai suulli-
sesti. Ilmoituksen tekeminen ja työntekijän
velvollisuus ilmoituksen tekemiseen otetaan
puheeksi vanhempien tai huoltajan kanssa.
Lapselle kerrotaan myös ymmärrettävästi,
mitä aikuiset tekevät ja miksi. Lastensuojelu-
työntekijöiden tehtävänä on varmistaa, ettei
lasta rangaista kotona perheen asioiden
kertomisesta. Lastensuojeluilmoituksen
tekeminen ei ole perheelle rangaistus, vaan
tapa saada lapsi paremmin avun piiriin.

LASTENSUOJELULAKI 25 §

ILMOITUSVELVOLLISUUS

1.1.2008 voimaan tulleen uudistetun lastensuojelulain (417/2007) mukaan "Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksenjärjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanotto toimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan **salassapitosäännösten estämättä** kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä."

Työntekijän tuntema huoli perheen tilanteesta pitää ottaa vakavasti. Huolen nous-
tessa varhaiskasvatuksen työntekijöiden on:

- saatava kertoa epäilyksensä muulle työyhteisölle
- pohdittava yhdessä huolen aiheellisuutta
- pohdittava muiden ammattilaisten kanssa yksittäisen lapsen tilannetta (terveydenhoito, sosiaalitoimi yms.)
- voitava siirtää tarvittaessa vastuu ongelmaan puuttumisesta muille ammattilaisille (sosiaalityöntekijä)
- hyvä saada palaute siitä, mihin toimiin muut ammattilaiset ovat ryhtyneet lapsen ja perheen kanssa, ja minkälaista erityistukea lapsi saa

Työntekijän kannattaa kirjata oleelliset huoliin liittyvät tapahtumat itselleen ylös (esimerkiksi puutteet lapsen hoidossa, huomiot vanhemman käyttäytymisessä), sillä lastensuojelun työntekijä voi kysyä myöhemmin faktoja lapsen asioissa. Jos

muistiinpanot sisältävät henkilötietoja tai muita tunnustetietoja, päivähoitoyksikössä on sovittava näiden merkintöjen huolellisesta säilytyksestä, lukuoikeuksien määrittelystä ja muusta käsittelystä henkilötietolaki (523/1999) noudattaen. Vaikeissa tilanteissa kannattaa pyytää toinen työntekijä varmistamaan tilanne, esimerkiksi jos vanhempi hakee lasta humalassa.

Lapsen ja vanhempien kohtaaminen sekä alkoholinkäyttöön puuttuminen vaativat paljon voimia ja osaamista. Työntekijöillä on oikeus saada siihen tarvittaessa työnohjausta. Työntekijöiden pitää voida myös saada tietoa alkoholinkäyttöön liittyvissä asioissa sekä saada tukea esimiehiltään lapsen elämään liittyvissä huolissa. Työntekijän pitää voida tarvittaessa saada siirtää huoli asiasta vastaaville tahoille ja saada konsultatioapua asiaan koulutetulta henkilöltä. Työntekijöiden on hyvä muistaa voimavaransa ja ohjata lapsi ajoissa tarvitsemansa avun piiriin.

Huolipolku

Huoli herää	→ Keskustelu työyhteisössä Lapsella mahdollisuus puhua	→ Seuranta, faktojen kirjaus
Huoli lisääntyy	→ Keskustelu vanhempien kanssa Keskustelu ja toiminta lapsen kanssa/ Ohjaus erityisammattilaisille	→ Seuranta, faktojen kirjaus Palaute perheen saamasta tuesta
Huoli lisääntyy edelleen	→ Yhteys lastensuojeluun/ Puuttumistilanne	→ Seuranta Palaute perheen saamasta tuesta

8. Lopuksi

Suurin osa varhaiskasvatuksen työntekijöistä on kohdannut tai tulee kohtaamaan työuransa aikana lapsia, jotka kokevat vanhempiensa alkoholinkäytön häiritseväksi. Useimmiten varhaiskasvatuksen henkilökunta havaitsee joko vanhempien käyttäytymisessä tai lapsen toiminnassa joi-
tain merkkejä, jotka saavat epäilemään asiaa. Silloin tarvitaan tilanteeseen puuttumisen lisäksi lapsen tukemista sekä henkilökohtaisesti että myös ryhmätilanteissa. Tämä voi tuntua haasteelliselta, koska koulutusta on vielä harvoin tarjolla ja asia on hankala. Parempi kuitenkin lapsen kannalta on tehdä jotain kuin jättää asia käsittelemättä. Turha puuttuminen on parempi kuin jättäminen ilman apua. Tärkeintä on, että vanhempien alkoholinkäytöstä kärsivä lapsi tulee kuulla ja nähdä.

Yleinen harhaluulo on, ettei alkoholia häiritsevästi käyttävän perheenjäsenen elämäntilanteen voi parantaa, ellei alkoholinkäyttäjää hakeudu hoitoon. Tämä ajatus on paitsi virheellinen, myös vaarallinen. Virheellinen se on sikäli, että perheenjäsenen elämä ja olo voidaan helpottaa monin tavoin juomisesta huolimatta. Vaarallinen se on siksi, että lapsen avuntarve voidaan tällöin sivuuttaa ja jättää hänet yksin selviytymään odottaessa vanhemman halukkuutta raitistumiseen.

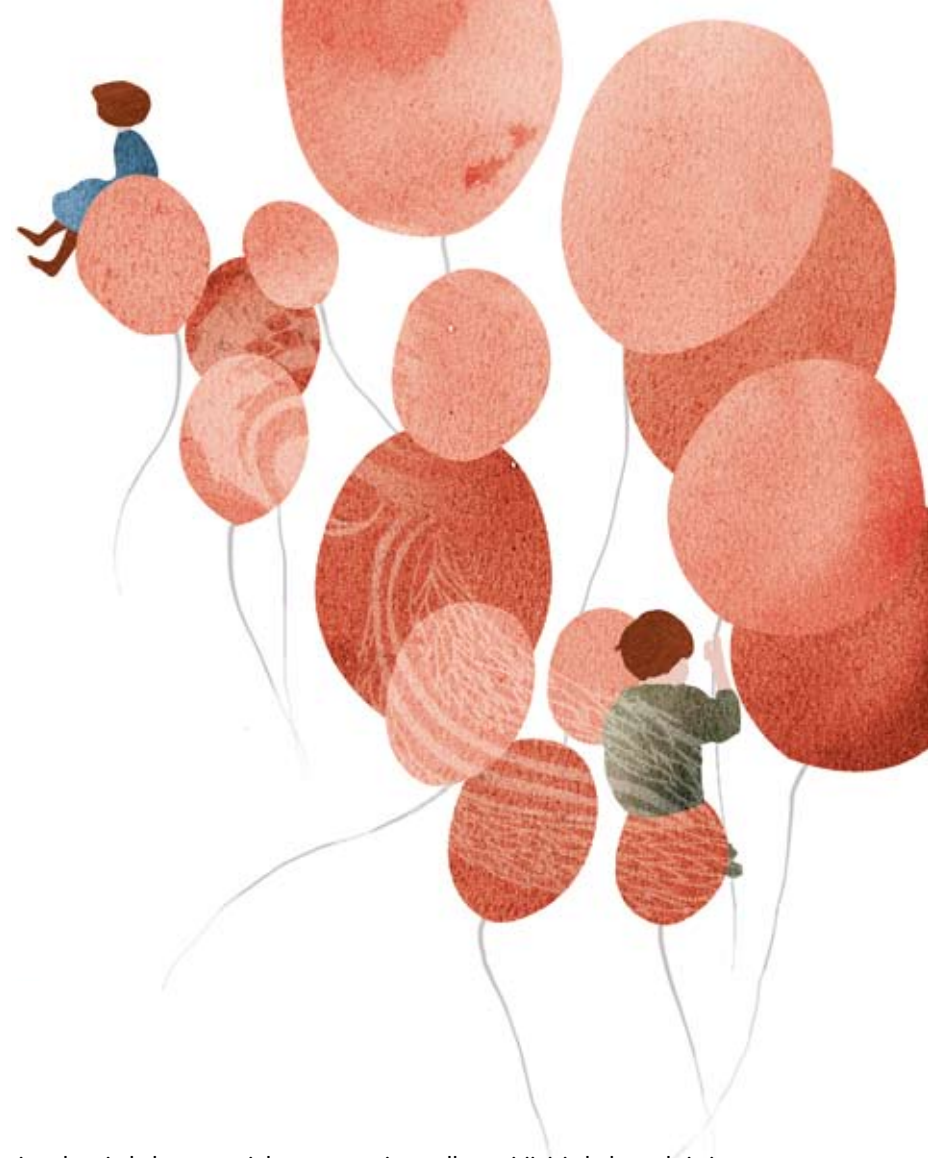
Lapsen avuntarve voidaan sivuuttaa myös selittelemällä resurssien ja ajan puutetta. Esteenä lapsen kuulemiselle voi olla toisaalta lasta hoitavan työntekijän tiedon ja koulutuksen puute, jolloin lapsen uskoutuessa työntekijän on helpompi siirtää lapsen

mielenkiinto vanhemman juomisen seurauksista johonkin helpompaan ja hauskempaan asiaan. Työntekijä ei ehkä huomaa, miten tärkeä ja ainutkertainen tilanne meni ohitse, kun lapsi yritti uskoutua tutulle aikuiselle. Jos työntekijällä on läpikäymättömiä kokemuksia oman vanhemman juomisesta, voivat lapsen esille nostamat tunteet ja kokemukset herättää työntekijässä vanhoja ikäviä muistoja. Tällöin on ehkä helpompi olla kuulematta lasta.

Joillakin ammattiryhmillä voi olla voimakkaita asenteita sen suhteen, mitkä työt tehtävät kuuluvat heidän töihinsä. ”Ei kuulu meille” –asenne voi olla lapsen kuulemista estävä tekijä. Tällöin lapsen hätä siirretään jollekin toiselle taholle. Näin lapsi voi lipua eri ammattilaisten sormien läpi siten, että kukaan ei todella pysähdy kuulemaan lasta ja tarttumaan lapsen elämäntilanteeseen. Joissakin varhaiskasvatuksen yksiköissä halutaan säilyttää meidän päiväkotia ”puhtaana” alkoholiongelmista. Tämä estää todellisten ongelmien käsittelyn. ”Meidän alueella ei ole päihdeongelmia” –sanonta on myös vaarallinen. Ongelmia on kaikissa väestöryhmissä. Ne ilmenevät vain eri tavoin.

Lapsen siirtyessä toiseen päiväkotiin tai kouluun työntekijän tulee voida siirtää välttämätön tieto, joka liittyy lapsen kokemaan vanhempien liialliseen alkoholinkäyttöön. Tämä auttaa lapsen tulevaa kasvatusyhteisöä käsittelemään nopeammin lapsen asioita.

Päivähoito on ennaltaehkäisevää lastensuojelua tarjoten erityistä tukea silloinkin,

kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Päivähoito tarjoaa vanhemman alkoholinkäytön häiritseväksi kokevalle lapselle, kuten muillekin lapsille, säännöllisen päivärytmin. Voi olla, että ainoastaan päivähoitopaikassa lapsella on mahdollisuus leikkiin ja lapsena olemiseen turvallis-
ten aikuisten ottaessa hänestä vastuuta. Hoitopaikan aikuiset luovat terveitä aikuisen malleja. Lapsen itsetuntoa vahvistetaan tar-

joamalla positiivisia kokemuksia ja annetaan mahdollisuuksia kokemusten purkamiseen luovan toiminnan ja leikin kautta. Yhteistyö vanhempien kanssa on jokapäiväistä. Lisäksi varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on mahdollisuus puuttua perheen ongelmiin, kun lapsi on vielä pieni. Nämä ovat tekijöitä, jotka jo itsessään luovat varsinkin vanhemman alkoholinkäytöstä haittoja kokevalle lapselle hyvän kasvun mahdollisuuksia.

9. Kirjallisuutta

TIETOKIRJOJA

Eriksson Esa & Arnkil Tom: *Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista*. Stakes oppaita 60. Saarijärvi, 2005.

Helminen Marja-Liisa & Iso-Heiniemi Mari: *Vanhemmuuden roolikartta -[®]- työväline arviointiin, tuki kasvamiseen. Käyttäjän opas 1*. Opas on julkaistu myös ruotsinkielisenä: *Föräldraskapet som rollkarta*. Suomen kuntaliitto. Helsinki, 1999.

Holmberg Tiina: *Lapset ja vanhempien päihdeongelma*. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 48. Lasten Keskus. Helsinki, 2003.

Itäpuisto Maritta: *Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi*. Kirjapaja. Helsinki, 2008.

Nätkin Ritva (toim.): *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. PS-Kustannus. Juva, 2006.

Rautiainen Mari (toim.): *Vanhemmuuden roolikartta –syvennä ja sovellla*. Käyttäjän opas 2. Suomen kuntaliitto. Helsinki, 2001.

Saarsalmi Olli (toim.): *Päivähoidon turvallisuussuunnittelu*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes. Oppaita 71. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski, 2008.

Taitto Annikka: *Päihdeongelma perheessä. Huomaa lapsi. Lasten vertaisryhmien vetäjille*. Lasten Keskus Oy. Helsinki, 2002.

Taskinen Sirpa: *Lastensuojelulain soveltaminen*. WSOYpro. Helsinki, 2010.

Utoslahti Kirsi & Peltoniemi Teuvo (toim.): *Pikkuaikuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen Lapsuus –hankkeesta*. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 42. Helsinki, 2003.

KUVAKIRJOJA LAPSILLE

Furman Ben: *Ollin painajainen*. Ratkaisutarinoita 1. Lyhytterapiainstituutti ja Lasten Parhaat Kirjat. Helsinki, 2000. (Lapsen pelot)

Heikkilä Petra: *Kimuranti juttu*. WSOY. Helsinki, 2005. (Vanhempien riitelä)

Laiho Saara: *Urhea pikku-nalle*. Lasten Keskus Oy. Helsinki, 2000.

Laiho Saara: *Et ole yksin Pikku-Kurre*. Lasten Keskus Oy. Helsinki, 2003.

Oliver Gary & Wright Norman: *Hannes Hirvi ja entäjossit*. Kirjatoimi. Tampere, 1998. (Lapsen huolet ja ahdistus)

Oliver Gary & Wright Norman: *Otso Onninen ja hymy hukassa*. Kirjatoimi. Tampere, 1998. (Lapsen surullisuus)

Oliver Gary & Wright Norman: *Peten ja Paten rohkeus löytyy*. Kirjatoimi. Tampere, 1998. (Lapsen pelot)

Oliver Gary & Wright Norman: *Jesse Jänis ja punaiset korvat*. Kirjatoimi. Tampere, 1998. (Lapsen suuttumus)

Weitze Monika & Battut Eric: *Kuinka pikku elefantti parani suuresta surustaan?* Lasten Keskus Oy. Helsinki, 1999.

White Kathryn & Wright Cliff: *Hyvä päivä, paha päivä*. Lasten Keskus Oy. Helsinki, 2000.

HARJOITUKSIA

Hyppönen Merja & Linnossuo Outi (toim.): *Zip, zap ja boing. Leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä*. Lasten Keskus Oy. Helsinki, 2002.

Juvonen Aila: *Skidikantti -lapsen tie objektista subjektiksi*. Lastensuojelun Keskusliitto. Helsinki, 1994.

Karlsson Liisa: *Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin*. Opetus 2000 –sarja. PS-kustannus. Juva, 2003, korjattu toinen painos 2005.

Peltonen Anne & Kullberg-Piilola Tarja: *Tunnetuksi. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille*. Lasten keskus Oy. Helsinki, 2005.

KORTTEJA

Nallekortit. Pesäpuu ry, Jyväskylä.

Vahvuuskortit Pesäpuu ry, Jyväskylä.

NETTISIVUJA

www.lasinenlapsuus.fi
www.lasinenlapsuus.fi/kotikanava
www.paihdelinkki.fi
www.lastenseurassa.fi

